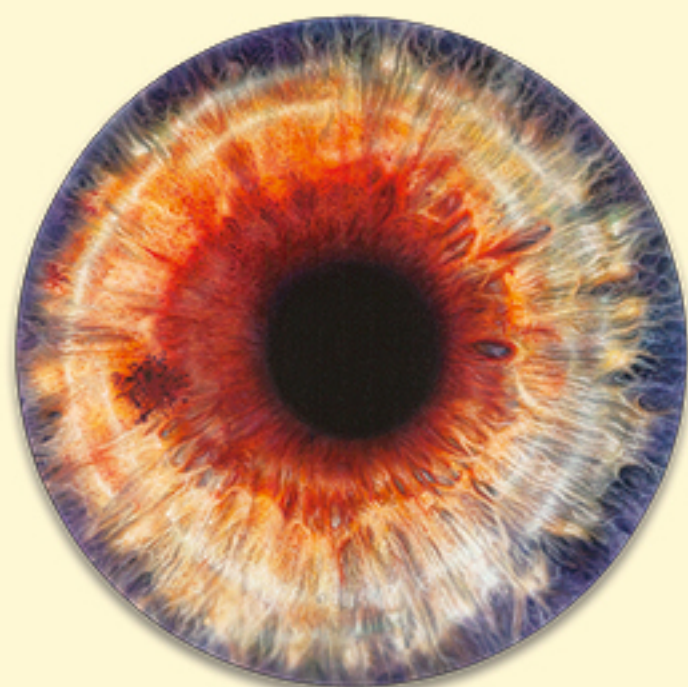

S V E T O V Ý B E S T S E L L E R

Od autora bestsellerov *Sapiens* a *Homo Deus*

Yuval Noah Harari

21 lekcíí
pre
21. storočie

Fascinujúce... globálna diskusia o tom, ako by sme sa mali postaviť k problémom 21. storočia.

BILL GATES

AKTUELL

Yuval Noah Harari

21 lekcíí
pre
21. storočie

AKTUELL

Dielo je autorsky chránené. Všetky práva, najmä skenovať, rozmnožovať a rozširovať, rovnako ako právo prekladu, sú vyhradené. Žiadna časť tohto diela sa nesmie bez písomného súhlasu majiteľa autorských práv reprodukovat', spracovávať, rozmnožovať alebo rozširovať vo forme fotokópií, mikrofilmu alebo inej metódy použitím elektronických systémov ukladania do pamäte. Ďakujeme, že ochraňujete práva autora.

Yuval Noah Harari: 21 lekcí pre 21. storočie

Preložené z anglického originálu 21 Lessons for the 21st Century, ktorý vydalo vydavateľstvo Spiegel & Grau, an imprint of Random House, a division of Penguin Random House LLC, New York, USA.

Copyright © 2018 by Yuval Noah Harari

All rights reserved
Všetky práva vyhradené

Translation © Mgr. Zuzana Jánska 2020

Redakčne upravila: RNDr. Magdalena Borovcová

Cover painting from the series We Share Our Chemistry with the Stars, Marc Quinn, oil on canvas © & courtesy Marc Quinn studio

Sazdba a zalomenie © Samuel Ryba
Tlač: Těšínská tiskárna, a. s., Český Těšín, Česká republika

Vydal AKTUELL vydavateľstvo, s. r. o., Bratislava, Slovenská republika
Slovak edition © AKTUELL 2020

ISBN: 978-80-89873-12-8

Knihu venujem svojmu manželovi Itzikovi za jeho nekonečnú dôveru a dokonalosť; svojej mame Pnine za jej neustálu starostlivosť a podporu; svojej starej mame Fanny za jej nevyčerpatel'nú a nesebeckú radosť.

OBSAH

Úvod.....	7
PRVÁ ČASŤ: Technologická výzva.....	13
Prvá kapitola: Rozčarovanie	
<i>Koniec histórie sa odkladá.....</i>	<i>15</i>
Druhá kapitola: Práca	
<i>Keď budete dospelí, možno ostanete bez práce.....</i>	<i>31</i>
Tretia kapitola: Sloboda	
<i>Veľké dáta vás sledujú.....</i>	<i>53</i>
Štvrtá kapitola: Rovnosť	
<i>Budúcnosť patrí tým, čo majú dáta.....</i>	<i>78</i>
DRUHÁ ČASŤ: Politická výzva.....	87
Piata kapitola: Komunita	
<i>Ludia majú telá.....</i>	<i>89</i>
Šiesta kapitola: Civilizácia	
<i>Na svete existuje len jediná civilizácia.....</i>	<i>96</i>
Siedma kapitola: Nacionalizmus	
<i>Globálne problémy vyžadujú globálne riešenia.....</i>	<i>111</i>
Ôsma kapitola: Náboženstvo	
<i>Boh dnes slúži národu.....</i>	<i>129</i>
Deviata kapitola: Imigrácia	
<i>Niektoré kultúry sú lepšie než iné.....</i>	<i>140</i>

TRETIA ČASŤ: Zúfalstvo a nádej	157
Desiata kapitola: Terorizmus	
<i>Len žiadna panika</i>	159
Jedenásta kapitola: Vojna	
<i>Nikdy nepodceňujte ľudskú hlúposť</i>	169
Dvanásta kapitola: Pokora	
<i>Nie ste stredobodom sveta</i>	178
Trinásta kapitola: Boh	
<i>Neberte meno Božie nadarmo</i>	191
Štrnásta kapitola: Sekularizmus	
<i>Priznajte svoj tieň</i>	197
ŠTVRTÁ ČASŤ: Pravda	209
Pätnásta kapitola: Nevedomosť	
<i>Viete menej, než si myslíte</i>	211
Šestnásta kapitola: Spravodlivosť	
<i>Náš zmysel pre spravodlivosť je možno zastaraný</i>	217
Sedemnásta kapitola: Postpravda	
<i>Niektoré falošné správy pretrvávajú navždy</i>	224
Osemnásta kapitola: Vedecká fikcia	
<i>Budúcnosť nie je taká, ako vidíte vo filmoch</i>	236
PIATA ČASŤ: Životaschopnosť	247
Devätnásta kapitola: Vzdelanie	
<i>Jediná konštanta je zmena</i>	249
Dvadsať kapitola: Význam	
<i>Život nie je príbeh</i>	258
Dvadsať prvá kapitola: Meditácia	
<i>Len pozorujte</i>	293
PodĎakovanie.....	303
Poznámky.....	307
Register.....	333

ÚVOD

Vo svete zaplavenom nepodstatnými informáciami dáva jasnosť moc. Teoreticky sa môže do debaty o budúcnosti ľudstva zapojiť hocikto, ale je veľmi ťažké, zachovať si pritom jasný pohľad. Často si ani nevšimneme, že nejaká debata prebieha, alebo aké sú základné otázky. Mnohí z nás si len sotva môžu dovoliť luxus výskumu, pretože musíme robiť dôležitejšie veci: chodiť do práce, starať sa o deti alebo o starších rodičov. História nanešťastie neposkytuje zľavy. Ak sa o budúcnosti ľudstva rozhoduje vo vašej neprítomnosti, pretože vy musíte krímiť a obliekať deti, jej dôsledky neušetria ani vás, ani vaše deti. Je to veľmi nespravodlivé, ale kto povedal, že história je spravodlivá?

Ako historik nemôžem ľuďom poskytnúť jedlo alebo odev, ale môžem sa pokúsiť ponúknuť určitú jasnosť a tým im pomôcť vyrovnáť presilu na globálnom hracom poli. Ak to aspoň malej hŕstke ľudí umožní zapojiť sa do debaty o budúcnosti nášho druhu, splnil som svoju úlohu.

Moja prvá kniha *Sapiens* sa venovala minulosti ľudstva, ako sa z bezvýznamnej ľudoopice stal vládca planéty Zem.

Homo Deus, moja druhá kniha, sa zamýšľala nad dlhodobou budúcnosťou života, nad tým, ako by sa z ľudí nakoniec mohli stať bohovia a aký by mohol byť konečný osud inteligencie a vedomia.

V tejto knihe som sa zameral na to, čo sa deje tu a teraz, ale pritom som nezabudol na dlhodobú perspektívu. Ako nám môžu pomôcť poznatky o vzdialenej minulosti a vzdialenej budúcnosti pochopiť

súčasnú dianie a bezprostredné dilemy ľudských spoločností? Čo sa práve teraz deje? Aké sú najväčšie súčasné výzvy a možnosti? Čomu by sme mali venovať pozornosť? Čo by sme mali učiť svoje deti?

Samozrejme, 7 miliárd ľudí má 7 miliárd životných plánov a ako som už poznamenal, uvažovať o veľkom obraze je relatívne vzácny luxus. Slobodná matka, ktorá má čo robiť, aby v bombajskom slume vychovala svoje dve deti, sa sústreďuje na to, aby im vždy priniesla jedlo; utečenci na člnu uprostred Stredoziemného mora úpenlivo sledujú na horizonte náznaky pevniny; a umierajúci muž v preplnenej londýnskej nemocnici zbiera posledné zvyšky sily, aby sa ešte raz nadýchol. Každý z nich má oveľa naliehavejšie problémy, než je globálne otepľovanie alebo kríza liberálnej demokracie. Žiadna kniha nemôže obsiahnuť toto všetko a ani ja neponúkam lekcie, ktoré by ľudí naučili, čo majú robiť v takýchto situáciách. Môžem len dúfať, že sa niečo naučím od nich.

Môj program je globálny. Všímam si hlavné sily, ktoré formujú spoločnosti na celom svete a ktoré zrejme budú ovplyvňovať budúcnosť našej planéty ako celku. Klimatické zmeny možno netrápia ľudí na prahu života a smrti, ale kvôli nim sa môžu bombajské slumy napokon stať neobývateľné, môžu vyvolať obrovské nové vlny utečencov cez Stredozemné more a viesť k celosvetovej kríze zdravotníctva.

Realitu tvorí mnoho vláken a táto kniha sa snaží obsiahnuť rôzne aspekty našich globálnych problémov bez toho, aby tvrdila, že vyčerpáva všetky možnosti. Táto kniha, na rozdiel od *Sapiens* a *Homo Deus*, nie je myslená ako historický príbeh, ale skôr ako výber lekcí, ktoré nekončia jednoduchými odpoveďami. Ich cieľom je podporiť ďalšie uvažovanie a vyzvať čitateľov, aby sa na tých najdôležitejších diskusiách našej doby zúčastnili.

Knihu som napísal doslova na základe rozhovorov s verejnosťou. Mnoho kapitol vzniklo ako reakcia na otázky, ktoré mi kladli čitatelia, novinári a kolegovia. Skoršie verzie niektorých častí už vyšli v rôznych formách, čo mi umožnilo získať spätnú väzbu a vybrúsiť argumenty. Niektoré časti sú zamerané na technológiu, iné na politiku, náboženstvo a ďalšie na umenie. Niektoré kapitoly oslavujú ľudskú múdrosť, iné zdôrazňujú kľúčovú rolu ľudskej hlúposti. Hlavná otázka však ostáva rovnaká: čo sa vo svete deje teraz a aký je hlbší význam týchto udalostí?

Čo naznačuje vzostup Donalda Trumpa? Čo môžeme urobiť s epidémiou falošných správ? Prečo je liberálna demokracia v kríze?

Vrátil sa Boh? Prichádza nová svetová vojna? Ktorá civilizácia dominuje svetu – Západ, Čína, Islam? Mala by Európa ponechať otvorené dvere pre imigrantov? Môže nacionalizmus vyriešiť problémy nerovnosti a klimatických zmien? Ako by sme mali riešiť terorizmus?

Aj keď táto kniha pozerá na veci z globálnej perspektívy, nezanebávam ani osobnú úroveň. Práve naopak, chcem zdôrazniť súvislosť medzi veľkými revolúciami našej doby a vnútorným životom jednotlivcov. Napríklad terorizmus je globálny politický problém a zároveň vnútorný psychologický mechanizmus. Terorizmus funguje tak, že zapína v našej mysli spúšťač strachu a unáša súkromnú predstavivosť miliónov jednotlivcov. Podobne sa kríza liberálnej demokracie neodohráva len v parlamentoch a v hlasovacích miestnostiach, ale aj v neurónoch a synapsiách. Je síce klíšé tvrdiť, že osobné znamená politické. No v dobe, keď sa vedci, korporácie a vlády učia prenikať do ľudského mozgu, je truizmus zákernejší než kedykoľvek predtým. Práve preto kniha ponúka postrehy o správaní jednotlivcov aj celých spoločností.

Globálny svet vytvára na naše osobné správanie a morálku nevidaný tlak. Každý z nás je zapletený do množstva všadeprítomných pavučín, ktoré na jednej strane obmedzujú náš pohyb, no zároveň prenášajú každé naše zakolísanie aj do vzdialených destinácií. Naše každodenné rutiny ovplyvňujú ľudí a zvieratá na druhom konci sveta a niektoré osobné gestá môžu neočakávane zapáliť celý svet, ako sa stalo pri sebaupálení Mohameda Bouazizihho v Tunisku, ktoré vyvolalo Arabskú jar, a pri ženách, ktoré sa podelili o svoje príbehy sexuálneho obťažovania a vytvorili hnutie #MeToo.

Tento globálny rozmer našich osobných životov znamená, že je dnes mimoriadne dôležité odkrývať svoje náboženské a politické predsudky, rasové a rodové privilégia a nevedomú spoluúčasť na inštitucionálnom útlaku. No je to realistické očakávanie? Ako si mám nájsť pevnú etickú pôdu vo svete, ktorý siaha ďaleko za moje horizonty, ktorý sa úplne vymyká spod ľudskej kontroly a ktorý zahŕňa všetkých možných bohov a ideológií?

Kniha začína prieskumom súčasnej politickej a technologickej situácie. Na konci dvadsiateho storočia sa zdalo, že veľké ideologické boje medzi fašizmom, komunizmom a liberalizmom skončili obrovským víťazstvom liberalizmu. Všetko nasvedčovalo tomu, že demokratickej politike, ľudským

právam a kapitalizmu je súdené ovládnuť celý svet. No ako obvykle, v dejinách nastal neočakávaný zvrät, a potom ako skolaboval fašizmus a komunizmus, je teraz v úzkych aj liberalizmus. Kam teda smerujeme?

Táto otázka je mimoriadne závažná, pretože liberalizmus stráca dôveryhodnosť práve vtedy, keď nás dvojitá revolúcia v oblasti informačných technológií a biotechnológií stavia pred najväčšie výzvy, akým kedy náš druh čelil. Splynutie informačných technológií a biotechnológií môže onedlho vytlačiť miliardy ľudí z trhu práce a oslabiť slobodu aj rovnosť. Algoritmy Veľkých dát môžu nastoliť digitálne diktátorstvo sústredené v rukách malej elity, zatiaľ čo množstvo ľudí nebude trpieť vykorisťovaním, ale niečím omnoho horším – nepotrebnosťou.

O spojení informačných technológií a biotechnológií som podrobnejšie písal vo svojej druhej knihe *Homo Deus*. No aj keď sa táto kniha zaoberá dlhodobými vyhlídkami – v perspektíve storočí a dokonca tisícročí – teraz sa zameriam na bezprostredné sociálne, ekonomické a politické krízy. Menej sa venujem prípadným vznikom anorganického života a viac hrozbám pre sociálny štát a konkrétne inštitúcie, ako je napríklad Európska únia.

Kniha sa nesnaží obsiahnuť všetky dopady nových technológií. To znamená, že aj keď technológie predstavujú mnoho úžasných možností, v tomto prípade je mojím zámerom upozorniť najmä na hrozby a nebezpečenstvá. Keďže korporácie a podnikatelia, ktorí stoja za technologickou revolúciou, majú prirodzenú tendenciu spievať chválu na svoje výtvary, je na sociológoch, filozofoch a historikoch ako som ja, aby sme zvonili na poplach a vysvetlili všetky možnosti, ktorými by sa veci mohli strašne pokaziť.

Po načrtnutí výziev, ktoré nás čakajú, preskúmate v druhej časti knihy širokú škálu možných reakcií. Mohli by inžinieri Facebooku použiť umelú inteligenciu na vytvorenie globálnej komunity, ktorá by chránila ľudskú slobodu a rovnosť? Možno je odpoveďou zvrátenie procesu globalizácie a navrátenie moci národným štátom? Možno sa musíme vrátiť ešte o krok späť a čerpať nádej a múdrosť zo starovekých náboženských tradícií?

V tretej časti knihy si uvedomíme, že aj keď sú technologické výzvy bezprecedentné a politické nezhody intenzívne, ľudstvo sa môže chopiť príležitosti, ak udržíme svoj strach a svoje nároky pod kontrolou. Táto časť sa zamýšľa nad tým, čo by sa dalo urobiť s hrozbou terorizmu,

nebezpečenstvom globálnej vojny a predsudkami či nenávisťou, ktoré podobné konflikty vyvolávajú.

Štvrtá časť sa zaoberá pojmom postpravdy a pýta sa, do akej miery ešte stále rozumieme globálnemu rozvoju a rozlišujeme krivdu od spravodlivosti. Je *Homo sapiens* schopný pochopiť svet, ktorý sám vytvoril? Existuje ešte jasná hranica, ktorá oddeľuje realitu od fikcie?

V piatej a poslednej časti spriadam dokopy rôzne vlákna a pozerám sa zoširoka na dobu zmätku, keď staré príbehy skolabovali a ešte sa neobjavil žiadny nový príbeh, ktorý by ich nahradil. Kto sme? Čo by sme mali v živote robiť? Aké zručnosti potrebujeme? Vzhľadom na všetko, čo vieme a nevieme o vede, o Bohu, o politike a o náboženstve, čo môžeme povedať o zmysle života?

Môže to znieť príliš ambiciózne, ale *Homo sapiens* nemôže čakať. Filozofii, náboženstvu aj vede už dochádza čas. Ľudia diskutujú o zmysle života už tisícky rokov. Nemôžeme v tejto debata pokračovať donekonečna. Hroziaca ekologická kríza, rastúca hrozba zbrání hromadného ničenia a vzostup nových rušivých technológií nám to nedovolia. Čo je možno najdôležitejšie, umelá inteligencia a biotechnológie dávajú ľudstvu moc pretvoriť a znovu vybudovať život. Čoskoro bude musieť niekto rozhodnúť, ako túto moc využiť – na základe určitého implicitného alebo explicitného príbehu o zmysle života. Filozofi sú veľmi trepezliví ľudia, inžinieri oveľa menej, no a investori sú zo všetkých najnetrepezlivejší. Ak neviete, ako naložiť s mocou budovať život, sily trhu nebudú čakať tisícky rokov, kým prídete s nejakou odpoveďou. Neviditeľná ruka trhu vám naslepo vnúti svoju vlastnú odpoveď. Ak nie ste spokojní s predstavou, že zveríte budúcnosť života milosti štvrtročných výkazov o výnosoch, potrebujete jasnú predstavu, o čom vlastne život je.

V poslednej kapitole si dovoľím niekoľko osobných postrehov, prihovám sa vám ako jeden Sapiens druhému tesne predtým, ako sa za naším druhom spustí opona a začne sa úplne iná dráma.

Skôr než sa vydáme na túto intelektuálnu cestu, chcel by som zdôrazniť jeden kľúčový bod. Veľká časť knihy poukazuje na nedostatky liberálneho pohľadu na svet a demokratického systému. Nie je to preto, lebo si myslím, že liberálna demokracia je mimoriadne problematická, ale skôr preto, lebo si myslím, že je to najúspešnejší a najvšestrannejší politický model, aký ľudia doteraz vyvinuli na riešenie výziev moderného sveta.

Aj keď nemusí byť vhodný pre každú spoločnosť v akomkoľvek štádiu vývoja, ukázal svoju hodnotu vo viacerých spoločnostiach a viacerých situáciách než akékoľvek alternatívy. Takže, ak skúmame nové výzvy, je nevyhnutné pochopiť obmedzenia liberálnej demokracie a skúmať, ako môžeme prispôbiť a zdokonaľiť jej súčasné inštitúcie.

Nanešťastie, v súčasnom politickom prostredí si môžu akékoľvek politické myslenie o liberalizme a demokracii prisvojiť autokrati a rôzne úzkoprse hnutia, ktorých jediným záujmom je skôr zdiskreditovať liberálnu demokraciu, ako sa zapojiť do otvorenej diskusie o budúcnosti ľudstva. Aj keď budú ochotne diskutovať o problémoch liberálnej demokracie, nemajú takmer žiadnu toleranciu voči kritike nasmerovanej voči nim samotným.

Ako autor som teda stál pred náročným rozhodnutím. Mám vyjadriť svoje myšlienky otvorene, s rizikom, že moje slová môžu byť vytrhnuté z kontextu a použijú sa na ospravedlnenie prekvitajúcej autokracie? Alebo mám uplatniť autocenzúru? Neliberálne režimy sú typické tým, že sťažujú slobodu prejavu aj mimo svojich hraníc. Vzhľadom na šírenie takýchto režimov je stále nebezpečnejšie kriticky rozmýšľať o budúcnosti nášho druhu.

Po určitom sebaspytovaní som sa rozhodol uprednostniť slobodnú diskusiu pred autocenzúrou. Bez toho, aby sme kritizovali liberálny model, nemôžeme napraviť jeho chyby, ani ho prekonať. Uvedomte si však, že túto knihu som mohol napísať len v čase, keď ľudia majú ešte stále relatívnu slobodu rozmýšľať a vyjadrovať sa ako chcú. Ak si ceníte túto knihu, mali by ste si ceniť aj slobodu prejavu.

PRVÁ ČASŤ

TECHNOLOGICKÁ VÝZVA

Ludstvo stráca vieru v liberálny príbeh, ktorý dominoval globálnej politike v posledných desaťročiach. Deje sa to presne v čase, keď nás fúzia biotechnológií a informačných technológií stavia pred najväčšie výzvy, akým kedy ľudstvo čelilo.

PRVÁ KAPITOLA

ROZČAROVANIE

Koniec histórie sa odkladá

Ľudia rozmýšľajú skôr formou príbehov ako faktov, čísel či rovníc, a čím je príbeh jednoduchší, tým lepšie. Každá osoba, skupina a národ má svoje vlastné príbehy a mýty. Lenže počas dvadsiateho storočia sformulovali globálne elity v New Yorku, Londýne, Berlíne a Moskve tri zásadné príbehy, ktoré si robia nárok na vysvetlenie celej minulosti a predpovedanie budúcnosti celého sveta: fašistický príbeh, komunistický príbeh a liberálny príbeh.

Fašistický príbeh vysvetľoval históriu ako boj medzi rôznymi národmi a predstavoval si svet, ktorému vládne jedna skupina ľudí po tom, ako si násilne podrobí všetky ostatné. Komunistický príbeh vysvetľoval históriu ako boj medzi rôznymi triedami a predstavoval si svet, v ktorom sa všetky triedy spoja v centralizovanom sociálnom systéme, ktorý zabezpečí rovnosť aj za cenu slobody. Liberálny príbeh vysvetľoval boj medzi slobodou a tyraniou a predstavoval si svet, v ktorom všetci ľudia slobodne a pokojne spolupracujú s minimálnou centrálnou kontrolou aj za cenu určitej nerovnosti.

Konflikt medzi týmito tromi príbehmi dosiahol prvý kritický bod počas druhej svetovej vojny, ktorá vyradila fašistický príbeh. Od konca štyridsiatych rokov do neskorých osemdesiatych rokov 20. storočia bol svet bojovým poľom medzi zostávajúcimi dvoma príbehmi: komunizmom a liberalizmom. Potom padol aj komunistický príbeh a liberálny príbeh

ostal ako dominantný sprievodca ľudskou minulosťou a nepostrádateľný manuál pre budúcnosť sveta – alebo sa to aspoň tak zdalo globálnej elite.

Liberálny príbeh oslavuje hodnotu a silu slobody. Hovorí sa, že ľudstvo žilo tisícky rokov v despotických režimoch, ktoré ľuďom priznávali len málo politických práv, ekonomických príležitostí alebo osobných slobôd a ktoré výrazne obmedzovali pohyb jednotlivcov, myšlienok a tovaru. Lenže ľudia za svoju slobodu bojovali a sloboda si krok za krokom budovala svoju pozíciu. Demokratické režimy nahradili brutálne diktatúry. Slobodné podnikanie prekonalo ekonomické obmedzenia. Ľudia sa naučili rozmýšľať sami za seba a konať podľa svojich pocitov namiesto toho, aby slepo poslúchali bigotných kňazov a úzkoprsé tradície. Otvorené cesty, mohutné mosty a rušné letiská nahradili múry, priekopy a ploty s ostnatým drôtom.

Liberálny príbeh uznáva, že nie všetko na svete je ideálne, že stále existujú mnohé prekážky, ktoré treba prekonať. Na väčšine našej planéty vládnu tyrani a aj vo väčšine liberálnych krajín mnohí občania trpia chudobou, násilím a útlakom. No aspoň vieme, čo musíme urobiť, aby sme tieto problémy prekonali: dať ľuďom viac slobody. Musíme ochraňovať ľudské práva, umožniť každému hlasovať vo voľbách, zaviesť slobodné trhy a nechať jednotlivcov, myšlienky a tovar pohybovať sa po svete čo najjednoduchšie a najľahšie. Podľa tohto liberálneho všelieku – ktorý v miernych obmenách akceptoval George W. Bush aj Barack Obama – ak budeme naďalej pokračovať v liberalizácii a globalizácii našich politických a ekonomických systémov, dosiahneme mier a prosperitu pre všetkých.¹

Krajiny, ktoré sa pridajú k tomuto nezastaviteľnému pokrokovému pochodu, budú odmenené mierom a prosperitou skôr než iné. Krajiny, ktoré sa pokúšajú odolávať nevyhnutnému, budú musieť vytrpieť všetky dôsledky, až kým tiež nezbadajú svetlo, neotvorí svoje hranice a neliberalizujú svoju spoločnosť, politiku a trhy. Možno to potvrdia, ale napokon budú aj Severná Kórea, Irak a Salvádor vyzerať ako Dánsko či Iowa.

V desaťročiach na prelome tisícročí sa tento príbeh stal globálnou mantrou. Mnohé vlády, od Brazílie až po Indiu, prijali liberálne recepty v snahe pridať sa k nezvratnému smerovaniu histórie. Tí, ktorí tak nespravili, vyzerali ako skameneliny z dávno zašlej éry. Prezident

Bill Clinton v roku 1997 seabedome napomínal čínsku vládu, že jej odmietanie liberalizovať čínsku politiku ju stavia na „nesprávnu stranu histórie“.²

Od globálnej finančnej krízy v roku 2008 sú však ľudia na celom svete čoraz viac sklamaní z liberálneho príbehu. Znovu sú v móde múry a ochranné steny. Odpor voči imigrácii a obchodným dohodám rastie. Údajne demokratické vlády podkopávajú nezávislosť súdnictva, obmedzujú slobodu tlače a akúkoľvek opozíciu označujú za zradu. Vodcovia v krajinách ako je Turecko a Rusko, experimentujú s novými typmi neliberálnych demokracií a dokonca aj priamou diktatúrou. Dnes by len sotva niekto s istotou vyhlásil, že Čínska komunistická strana stojí na nesprávnej strane histórie.

Rok 2016 – poznamenaný hlasovaním o Brexite vo Veľkej Británii a vzostupom Donalda Trumpa v Spojených štátoch – bol momentom, keď táto prílivová vlna rozčarovania zasiahla jadro liberálnych štátov západnej Európy a Severnej Ameriky. Kým pred niekoľkými rokmi sa Američania a Európania ešte pokúšali liberalizovať Irak a Lýbiu aj za cenu použitia zbraní, mnoho ľudí v Kentucky a Yorkshire dnes vníma liberálnu víziu ako nežiaducu alebo nedosiahnuteľnú. Niektorí našli záľubu v starom hierarchickom svete a nechcú sa vzdať svojich rasových, národných alebo rodových privilégií. Iní dospeli k záveru (správne alebo nesprávne), že liberalizácia a globalizácia sú obrovskou raketou, ktorá posilňuje veľkú elitu na úkor nás.

V roku 1938 dostali ľudia na výber tri globálne príbehy, v roku 1968 už ostali len dva a v roku 1998 sa zdalo, že prevláda už len jediný; v roku 2018 nemáme žiadny. Niet divu, že liberálne elity, ktoré v posledných desaťročiach ovládali väčšinu sveta, sú v šoku a dezorientované. Mať k dispozícii jediný príbeh je upokojujúca situácia. Všetko je úplne jasné. No zrazu ostať bez príbehu je desivé. Nič už nedáva zmysel. Rovnako ako sovietska elita v osemdesiatych rokoch 20. storočia ani liberáli nechápajú, ako sa história odklonila od svojho predurčeného kurzu a chýba im alternatívna prizma na interpretáciu reality. Dezorientácia ich privádza k apokalyptickým myšlienkam, ako keby neúspešná snaha histórie dospieť k svojmu predpokladanému šťastnému koncu, mohla znamenať jediné, že sa rúti do Armagedonu. Keď si myseľ nedokáže overiť realitu, drží sa katastrofických scenárov. Podobne ako človek, ktorý si predstavuje, že silná bolesť hlavy znamená neliečiteľný nádor na

mozgu, mnoho liberálov sa bojí, že Brexit a vzostup Donalda Trumpa predznamenávajú koniec ľudskej civilizácie.

Od zabíjania komárov po zabíjanie myšlienok

Pocit dezorientácie a hroziacej záhuby ešte prehlbuje zrýchlené tempo technologického rozvratu. Liberálny politický systém sa formoval počas priemyselnej éry, aby riadil svet parných strojov, ropných rafinérií a televíznych prijímačov. Je preň náročné vyrovnávať sa s prebiehajúcimi revolúciami v informačných technológiách a biotechnológiách.

Politici aj voliči sotva môžu porozumieť novým technológiám, nie to ešte regulovať ich výbušný potenciál. Od deväťdesiatych rokov 20. storočia internet zmenil svet pravdepodobne viac ako akýkoľvek iný faktor, internetovú revolúciu však riadili skôr inžinieri než politické strany. Hlasovali ste niekedy o internete? Demokratický systém sa ešte stále snaží porozumieť tomu, čo ho to vlastne zasiahlo a len sotva je schopný zvládnuť ďalšie šoky, ako je vzostup umelej inteligencie a blockchainová revolúcia.

Už dnes je finančný systém vďaka počítačom natoľko komplikovaný, že mu rozumie len málo ľudí. Ako sa umelá inteligencia zdokonaľuje, mohli by sme čoskoro dospieť do bodu, keď už žiadny človek financiám nebude rozumieť. Čo to spraví s politickým procesom? Viete si predstaviť vládu, ktorá s pokorou čaká na algoritmus, aby jej schválil rozpočet alebo novú daňovú reformu? Medzitým môžu blockchainové siete typu peer-to-peer a bitcoiny či iné kryptomeny úplne transformovať peňažný systém, takže budú nevyhnutné radikálne daňové reformy. Napríklad sa môže stať nemožným alebo irelevantným zdaňovať doláre, pretože väčšina transakcií bude spočívať vo výmene informácií, bez zreteľného prevodu národnej meny, alebo vôbec akejkoľvek meny. Vlády preto možno budú musieť vyvinúť úplne nové dane – možno informačnú daň, ktorá sa bude platiť z informácií a v *informáciách*, namiesto v dolároch. Podarí sa politickému systému vyrovnať s krízou skôr, než sa mu minú peniaze?

A oveľa dôležitejšie je, že dvojité revolúcia informačných technológií a biotechnológií môže reštrukturalizovať nielen ekonomiky a spoločnosti, ale aj naše vlastné telá a mysle. V minulosti sme sa my ľudia naučili kontrolovať svet okolo nás, ale mali sme len veľmi málo

kontroly nad svetom vo svojom vnútri. Vedeli sme postaviť priehradu, aby sme zastavili tečúcu rieku, ale nevedeli sme zastaviť starnutie vlastného tela. Vedeli sme navrhnuť zavlažovací systém, ale nemali sme poňatia ako navrhnuť mozog. Ak nám okolo uší bzučali komáre a budili nás zo spánku, vedeli sme ich zabiť; ale ak nám v myslí bzučala myšlienka a nedovolila nám v noci spať, väčšina z nás netušila, ako ju zabiť.

Revolúcie v biotechnológii a informačnej technológii nám dajú kontrolu nad svetom v našom vnútri a umožnia nám navrhnuť a vyrábať život. Naučíme sa navrhovať mozgy, predlžovať životy a zabíjať myšlienky podľa vlastného uváženia. Nikto nevie, aké to bude mať dôsledky. Ľuďom sa vždy lepšie darilo nástroje vynaliezať, než ich rozumne využívať. Je jednoduchšie zmanipulovať rieku postavením priehrad, než predvídať všetky komplexné dôsledky, ktoré to bude mať na širší ekologický systém. Podobne bude ľahšie presmerovať tok našich myslí, ako uhádnuť, čo to urobí s našou osobnou psychológiou alebo našimi sociálnymi systémami.

V minulosti sme získali moc manipulovať svetom okolo seba a pretvoriť celú planétu, ale pretože sme nerozumeli zložitosti globálnej ekológie, zmeny, ktoré sme spôsobili, nenávratne narušili celý ekologický systém a dnes stojíme pred ekologickým kolapsom. V nadchádzajúcom storočí nám biotechnológia a informačná technológia poskytnú moc manipulovať svetom v našom vnútri a pretvoriť samých seba, ale pretože nerozumieme zložitosti vlastnej mysle, zmeny, ktoré urobíme, môžu narušiť náš duševný systém do takej miery, že môže skolabovať.

Revolúcie v biotechnológii a informačnej technológii robia inžinieri, podnikatelia a vedci, ktorí si len sotva uvedomujú politické dopady svojich rozhodnutí a ktorí rozhodne nikoho nezastupujú. Môžu parlamenty a politické strany vziať veci do svojich rúk? V súčasnosti to tak nevyzerá. Technologický rozvrat nie je ani hlavným bodom politického programu. Preto sa počas americkej prezidentskej kampane v roku 2016 hlavná zmienka o rušivej technológii týkala e-mailového debakla Hillary Clintonovej³, a napriek všetkým rečiam o stratách pracovných miest, sa ani jeden z kandidátov nezaoberal potenciálnym dopadom automatizácie. Donald Trump varoval voličov, že Mexičania a Číňania im ukradnú prácu, a preto by mali postaviť múr na mexickej hranici.⁴ Nikdy nevaroval voličov, že im prácu ukradnú algoritmy ani nenavrhol stavanie ochranného múru na hraniciach s Kaliforniou.